

Millenniumi miseruhakészlet: Az Izabella háziipar működése és jelentősége

Cséri Boglárka

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Millennium Set of Vestments: The Operation and Significance of Izabella Homecraft.

Abstract: The Millennium set of vestment made by Izabella Homecraft's embroiderers in 1896. Mária Hollósy was designed this set of five pieces vestments. It was modeled by another chasuble, which was made in 1633. On the occasion of the 1000th anniversary of the conquest in 1896 were organized a series of celebrations in Budapest. On this event was exhibited the set in one of the temporary building. It was intended as a gift for King Ferenc József and his wife, Queen Elizabeth. The royal couple handed over it to the Matthias Church. Another set which was made in 1899 based on the set of vestments designed by Mária Hollósy, won an award at the World Exhibition in Paris in 1900. It is important to mention the Izabella Homecraft Association in connection with the Millennium set of vestments. From a social point of view, the activity of the association was very significant. So, on the one hand my work presents the creation, operation and significance of Izabella Homecraft Association. On the other hand, it contains a detailed description of the Millennium set of vestments.

Absztrakt

A millenniumi miseruhakészlet egy öt darabból álló tárgye gyüttes, melyet az Izabella Háziipar hímzőnői készítettek 1896-ban, Hollósy Mária tervei alapján. Egy 1633-ban készült miseruha mintájára, annak motívumait felhasználva jött létre az együttes. A Budapesten, a Honfoglalás 1000. évfordulója alkalmából szervezett ünnepegsorozat keretein belül állították ki az egyik ideiglenes épületben. A miseruha hátoldalának bélésében szereplő felirat tanúskodik arról, hogy a készletet Ferenc József király és Erzsébet királyné számára készítették ajándék gyanánt. Az uralkodói pár a Budavári Nagyboldogasszony templomnak adta át a tárgye gyüttest (n.n., 1898). A Hollósy Mária-féle miseruha pedig mintául szolgált egy 1899-ben készített változat számára, amely díjat nyert 1900-ban a párizsi világkiállításon (Fejős, 2006). A Millenniumi miseruhakészlet bemutatása során rendkívül fontos az Izabella Háziipari Egyesület működésének ismertetése, hiszen társadalmi szempontból is nagyon jelentős volt az ilyen egyesületek tevékenysége. Dolgozatom tehát bemutatja az Izabella Háziipari egyesület létrejöttét, működését és ennek jelentőségét, valamint részletes leírást tartalmaz a miseruhakészletről.

I. Történelmi háttér

A Millenniumi miseruhakészlet tehát annak a nagyszabású ünnepegsorozatnak az alkalmából készült, amelyet 1896-ra terveztek, hogy méltóképpen megemlékezzenek a honfoglalás 1000. évfordulójáról. Már az 1880-as években előkészületeket tettek, illetve célul tűzték ki egy állandó országház felépítését, amely a tervek szerint az ezredéves országos díszülés helyszínét is szolgáltatta (n.n., 1896a). Számos fontos építkezés zajlott ebben az időszakban, melyek a város mai képét is meghatározzák. Többek között kiépült a dunai rakpart, az egykori Ferenc József híd, az Andrássy út, valamint 1896-ban átadták az ország első földalatti vasútját is (M. Lovas, 2021). Továbbá ebben az évben készült el

az Iparművészeti Múzeum és Iskola új épülete (Nemes, 1991). Az évforduló megünneplésére azonban nem csupán a városban zajló nagyszabású építkezésekkel készültek, hanem célul tűzték ki egy grandiózus kiállítás létrehozását is. Az ünnepségek előtti időszakban lázban égett a főváros lakossága. Rengeteg munkával járt a millenniumi kiállítás helyszínének kialakítása, a pavilonok megépítése, valamint a házak feldíszítése. Ferenc József király 1896. április 29-én érkezett meg Budapestre, az ünnepségsorozat kezdete előtt. A hajnali órákban a Nyugati pályaudvarra futott be az udvari vonat. Az uralkodót többek között báró Bánffy miniszterelnök és a város főpolgármestere, Kammermayer Károly fogadta. A királyné egy nappal férje után érkezett a városba. Tömegek vonultak az utcákra, hogy láthassák a királyi párt a palota felé vezető úton.

A kiállítás nem készülhetett el a tervezett időpontra, mivel az időjárás megnehezítette az építkezést, így még májusban is folytatódtak a munkálatok (n.n., 1896b). A Városliget területén alakították ki a 240 pavilonból álló grandiózus kiállítóteret. A megnyitót május másodikán rendezték meg az Iparcsarnok épülete előtt. Az eseményen az uralkodói pár két, még életben lévő gyermekével, Gizellával és Mária Valériával, illetve Rudolf fiúk özvegyével együtt vett részt. József főherceg szintén fiával és annak feleségével, Augusztia főhercegnével érkezett a jeles alkalomra (M. Lovas, 2021). Délelőtt tíz óra körül indult az uralkodói család a Budai Várból a megnyitó helyszínére. A kiállítás főbejáratához vezető Andrassy úton, illetve a környező utcákban várták őket a miniszterek, előkelőségek, főpapok és tábornokok, aki nagy része az esemény tiszteletére díszmagyarba öltözött (n.n., 1896c). A díszmagyar viselet virágkora tulajdonképpen a 17. században kezdődött, korábban a huszárok jellegzetes viseletéből alakult ki. A 18. század során is meghatározó volt, hiszen Mária Terézia hivatalos viseletté nyilvánította, így a magyar urak Bécsben, az udvari eseményeken is viselhették. Ehhez a viselethez már a kezdetektől fogva egyfajta nemzeti jelentés, a nemzeti büszkeség kinyilvánítása társult. Ennek megfelelően az 1896-os ünnepségsorozat alkalmával is ezt a jelentéstartalmat közvetítették általa (F. Dózsa, 2014). Az uralkodói család hintóit parókás, háromszög alakú kalapot viselő kocsisok vezették (n.n., 1896c).

Az Iparcsarnok épülete a királyi pár számára bársonnyal és szőnyegekkel díszített sátrat alakítottak ki. A sátor közelében helyezték el az uralkodói családhoz tartozó, kiemelt vendégeket. Tribünöket építettek többek között az előkelőségek, országgyűlési tagok, és bécsi küldöttek számára. Dániel Ernő, a kiállítás elnökeként megköszönte a királyi udvar tagjainak jelenlétét, és egyúttal felkérte Ferenc Józsefet a kiállítás megnyitására. A megnyitó tiszteletére ágyúlövés és harangszó hangzott fel, illetve a különleges alkalomra írt himnusz is fölcsendült egy nagy létszámú kórus jóvoltából. A király nagy érdeklődést mutatott a kiállítás iránt, amelyet három alkalomra osztva tekintett meg (n.n., 1896c). A Főbejárata az Andrassy út felől kapott helyet. Az innen érkező közönség az úgynevezett történelmi csoport épületeit pillanthatta meg, melyek meglehetősen látványosak voltak. Kiemelkedő épülete volt a Vajda-Hunyad vár másolata, a történelmi és vadászati csarnok, valamint az erdészeti csarnok. Ezen felül

létrehoztak egy kiállítási falut is, ahol a házakat a különböző tájegységek szokásinak, jellegzetességeinek megfelelően rendezték be. A falvakra jellemző módon egy templom is épült a központi részére. Az épített település üzleteiben háziipari termékeket vásárolhattak a látogatók. A megpihenni és feltöltődni vágyó közönséget pedig egy debreceni csárda várta (n.n., 1896b). Szívós Béla számolt be 1896. május 31-én a *Vasárnapi Ujság* hasábjain a kiállítás grandiózus méretéről és gazdagságáról: „Mentől többször megy az ember a kiállításba, annál jobban meggyőződik róla, hogy még sok, nagyon sok van olyan, a mit nem látott, mert minduntalan fedez fel olyasmit, a mi előbb elkerülte a figyelmét, pedig hát rendkívül érdekes vagy tanulságos.” (Szívós, 1896)

Összességében tehát a kiállítás és az ünnepsorozat a magyar történelemre, a nemzeti múltra, a nép művészetének fontosságára, valamint a gazdaság jelentős fejlődésére hívta fel a figyelmet. Politikai mondanivalóját tekintve Magyarország Monarchián belüli pozíciójának egyfajta megerősítése, illetve hangsúlyozása volt (M. Lovas, 2021).

1.1. Az Izabella háziipar létrejötte és működése

Izabella Háziipari Egyletet Izabella főhercegnő alapította 1894-ben (M. Lovas, 2021). Habsburg Frigyes főherceg feleségként jelentős kapcsolatokkal rendelkezett, amely a szövetkezet szempontjából igen fontos volt. Kezdetben csupán egy nőegylet alakult, és csak 1897-től használták az „Izabella háziiparegylet” elnevezést. Arisztokrata családok nőtagjaiból állt a vezetősége, akik tagdíjat fizettek, ezáltal is anyagi fedezetet nyújtva. A pénzbeli támogatáson túl vásárokat szerveztek és megrendeléseket is közvetítettek (Lackner, 2020). A nőegyesület Pozsony és vidékének hímező háziiparát volt hivatott támogatni, és természetesen alapítójáról kapta nevét.

Működési területe Pozsony-, Nyitra-, és Trencsénmegye körében bontakozott ki. Ezen a területen ebben az időszakban több száz hímező tevékenykedett, de mivel a három megyében szétszórva éltek, nagyon nehéz lett volna kialakítani az összeköttetést közöttük. Cifferen viszont egy kész hímezőintézet működött Hollósy Mária vezetésével, melynek nagy előnye volt, hogy az intézetben tevékenykedő nők már művészibb alkotásokat is készítettek, így jelentősebb tapasztalattal és szakértelemmel rendelkeztek (n.n., 1898). Cifferen még további két műhely is működött, melyeket Zichy Sarolta igazgatott, illetve létrehozták a Szent Erzsébet házat, amelyben apácák dolgoztak. A különböző típusú munkákat, megrendeléseket felosztották. Külön telepeken készítették a főúri megrendelésű lakásdekorációkat és ruhaneműket, illetve a műhímzéssel készített, nagyon magas színvonalú alkotásokat, mint például az egyházi megrendelésű kazulákat. A hímező asszonyok és lányok a telepeken, iskolákon kívül otthonaikban készítették el a hímezéseket. Azokat a termékeket, amelyeket nem megrendelésre készítettek, kereskedők útján értékesítették (Lackner, 2020). Izabella főhercegnő 1893-ban jelentős megrendelésekkel látta el az intézetet. Az a cél vezérelte,

hogy bemutassa a magyar hímzéseket más országoknak is, így az egyesület által készített, magas minőségű munkákat küldött különböző európai nagyvárosokba, mint például Bécsbe, Párizsba, Brüsszelbe és Madridba. A megrendelési könyvben szerepelt többek között Erzsébet királyné, a spanyol királyné, Erzsébet főhercegnő, és Mária Terézia főhercegnő neve is (n.n., 1898).

Eva Cisárová-Mináriková tanulmányában viszont kifejtette, hogy az egyesület történetének gyökerei jóval korábbra vezethetők vissza, mint 1894, és sokkal inkább kötődnek Hollósy Mária nevéhez, mint Izabella főhercegnőhöz. Hollósy 1858. február 1-jén született, a Nagyszombat közelében található Apaj vagy mai nevén Opoj nevű községben. Egy módosabb vidéki család gyermeke volt. Már fiatal korában is előszeretettel foglalkozott hímzéssel, így érdeklődésének megfelelően, és családjának köszönhetően tanulmányait a pesti Iparművészeti Iskolában folytatta. Életének egyik tragikus eseménye vezetett későbbi fényes karrierjéhez. Beleszeretett egy ifjúba, aki feleségül szeretne volna venni, de a lány szülei nem tartották megfelelőnek a kérést. Egy családi konfliktus bontakozott ki, amely a férfi halálával és Hollósy Mária kitagadásával végződött. A fiatal lánynak minden segítség és vagyon nélkül el kellett hagynia addigi otthonát. Hollósy azonban nem hagyta, hogy a körülmények teljesen tönkre tegyék az éppen csak kezdődő életét. Keresztúron vállalt munkát, ahol postamesterként dolgozott, szabadidejében pedig továbbra is hímzéseket készített. 1888-ban a településen járt Zichy Sarolta grófnő, aki csupán a véletlennek köszönhetően látta meg az alkotásait. A grófnőnek különösképpen megtetszettek a szép hímzések, és az ő közbenjárásának köszönhetően fedezték fel a fiatal nő tehetségét. Művei kiállításra kerülhettek Pesten és Bécsben egyaránt. Ebből következik tehát, hogy maga a későbbi iskola Hollósy Mária alakja köré szerveződött, és ő volt a fő motorja is. Baross Gábor, egykori kereskedelmi minisztert is lenyűgözték a felvidéki hímzések, és ő kezdeményezte egy hímző iskola megalapítását. Eredendően Keresztúron működött, de hamar átkerült a székhely Cifferre (Cisárová-Mináriková, 2019).

Röviddel azután, hogy az egyesület átvette a Cifferen működő iskolát, az ezredévi kiállításra kellett készülniük (n.n., 1898). A korábban említett régi minták és Hollósy Mária tervei alapján készítették a kiállításra szánt darabokat. A háziipari kiállítás hímzéseit Huszka József írása szerint a pozsonyi városháza épületében állították ki, azonban készült egy archív fénykép, amelyhez a következő leírás társul: „A képen az 1896. évi Ezredéves Kiállítás a Háziipari (sic!) csarnoka látható, amely a pozsonyi városháza mintájára épült.” (MKVM, 1896) Tehát ebből arra lehet következtetni, hogy nagy valószínűséggel erre az épületre utalt Huszka (Huszka, 1897).

Fontos tudni, hogy a hímző nőket kizárólag télen foglalkoztatták. Ennek egyszerű magyarázata az, hogy a tél folyamán nem igazán voltak kinti munkák, melynek következményeként sok nő nem jutott jövedelemhez a zord hónapokban. Nyáron, illetve tavasszal részt vettek a mezőgazdasági munkákban, amellyel egyrészt többet tudtak keresni, másrészt a hímzés meglehetősen igénybe vette a szemüket,

különösen az akkori gyenge fényforrások mellett. Ha egész évben hímzéssel foglalkoztak volna, az káros hatással lett volna szemükre és egészségükre egyaránt. A hímző háziipar felvirágzása a szegény családok számára jelentett óriási segítséget. A családok nő tagjai otthonuk biztonságában tudtak jövedelemhez jutni, és nem szorultak rá arra, hogy a fiatal lányokat elküldjék cselédnek (n.n., 1898). Az anyagi megélhetés biztosítása mellett az együtt végzett kreatív alkotómunka szint vihetett a szürke hétköznapiakba. A hímző háziiparoknak köszönhetően a nők értékes tudásra tettek szert, és munkájukért elismerést kaptak. Mindez a nők életminőségében pozitív változást eredményezhetett.

Ötvenhat településről összesen kilencszáz hímzőnő tartozott az egyesülethez (Bellák, 2006). Az Izabella egyesületben dolgozó tanárokat maga Hollósy Mária is oktatta a cifferi intézetében. Ezek a képzések is főleg a tél folyamán zajlottak. Hollósy az egyesületnek köszönhetően utazhatott el textillel kapcsolatos belföldi és külföldi előadásokra és tanfolyamokra. Így jutott el Spanyolországba, Franciaországba, Belgiumba és Hollandiába is. Mindeközben aktívan részt vett a megrendelések felvételében, melynek köszönhetően gyakran váltott levelet főúri udvarokkal és kormányhivatalnokokkal. Jelentős művészek is felkeresték. Egy ilyen alaklomról a cifferi iskola egykori tanára, Stefan Hoza számolt be. Még az első világháborút megelőzően Oskar Kokoschka kereste fel Hollósy Máriát. A műterme díszítésére vásárolt is néhány, erre a célra alkalmas hímzett textilt. Gerhardt Hauptmann német író, Jókai Mór és Mikszáth Kálmán is megfordult az ekkorra már híressé vált iskola vezetőjénél. Az egyesület 1918-ban az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnése után a legtöbb iskoláját kénytelen volt bezárni, egyedül a cifferi műhely működött tovább. Hollósy Mária próbálta megmenteni iskoláját, de nem járt sikerrel (Cisárová-Mináriková, 2019). A trianoni békediktátum után még tovább működött a háziipari egyesület, 1923-tól Budapesten a kormány támogatásával. 1929 végére feltételezhetően a gazdasági válság hatására nagyobb állami támogatásra szorultak. Izabella főhercegnő 1931-ben bekövetkező halála után négy évvel felszámolták a háziipari szövetkezetet (Bellák, 2006). Hollósy Mária idős korára visszavonultan és szegényesen élt. Hűséges tanítványai látogatták, és étellel látták el az idős asszonyt. Életének második nagy tragédiája, hogy iskolája és az egyesület, amelynek élt és dolgozott, a szeme előtt hullott darabokra, és mindez ellen semmit sem tehetett. 87 évesen hunyt el, 1945. április 15-én. Cíferen helyezték végső nyugalomra. Eva Cisárová-Mináriková-nak még volt szerencséje beszélgetni néhány tanítványával, akik egytől egyig szép emlékeket őriztek tanárukról. Elmondások alapján lehet tudni, hogy anyagilag is támogatta a szegényebb sorból származó tanulóit, valamint önzetlenül adta át minden tudását az iskola számára (Cisárová-Mináriková, 2019).

2. Miseruha készlet leírása

Kralovánszky Mária restaurálta 2001-ben az együttest. Az általa készített *Restaurációs dokumentáció* számos fontos adatot közöl az egyes darabok anyagáról, állapotáról és az alkalmazott technikákról. A készlet alapanyaga selyemszövet, amelyre a teljes felületeket betöltő selyemszállal és fémfonallal készített hímzés került (Kralovánszky, 2001). Csernyánszky Mária 1942-es könyvében rávilágít arra a fontos tényre, hogy az egyházi viseleteknek és felszereléseknek meg kell felelniük azoknak az előírásoknak, amelyek keretet adnak az egyházművészetnek. Fontos kritérium például, hogy a miseruha alapanyagának minden esetben selyemnek kell lennie (Csernyánszky, 1942). A készlet érdekessége, hogy az eredeti, virágos, az úrihímzés motívumait felhasználó hímzés törtfehér selyem alapanyagra készült, azonban az idők során ez a finom anyag elkezdett tönkre menni. Nyilvánvalóan az együttes megmentése és a további használat lehetővé tétele céljából egészült ki a teljes alapanyagot beborító okkersárga pamutfonal hímzéssel (Kralovánszky, 2001).

A készlet legkisebb darabja a négyzet alakú palla, melynek mind a négy oldala 20 centiméter hosszúságú. Szétnyitható, amely által egy fedőlapra és egy alsó lapra tagolódik. A fedőlap sárga színű atlaszselyemmel bélelt, és az alsó lapot is ezzel az anyaggal vonták be, széleire a későbbiek során ugyancsak sárga szalagot illesztettek. Díszítés szempontjából a felső lap vizsgálható. A széleken „paszomány-szerű” díszítést alkalmaztak (Csernyánszky, 1942). A négy sarokból átlós irányú, kisméretű virágtövek indulnak. Kiindulópontjuk egy-egy levélcsozor (V. Ember, 1981), mely fölött a fő ágból két mellékág indul, amelyek szinte a főág magasságáig érnek, és ott csigavonalban hajlanak vissza. A főág motívuma egy tulipánvirágból kiinduló fogazott, három csészelevéllel ellátott gránátalmával zárul. A mellékágakon rózsaszín és kék tulipánok láthatóak. Az egymással szemközt lévő töveken azonos színben játszó tulipán virágok vannak. A tárgy központi motívuma a domború hímzéssel készített arany színű kereszt, melyből a szárak találkozásánál a dicsfényt megjelenítő, szintén arany színű sugárnyalábok indulnak ki (Kralovánszky, 2001). Kralovánszky Mária a restaurálás során megállapította, hogy a palla esetében ahhoz, hogy az alapot hímzéssel tölthessék ki szét kellett volna szedniük a tárgyat. Ennek elkerülése érdekében körbevágással leválasztották a hímzést a fedőlapról. A dokumentációban szereplő metszetrajzok jól mutatják, hogy hogyan épült fel a tárgy szerkezete, és miképpen változtatták meg azt. Az eltávolítás után megmaradt alsó béléselyem és a merevítésre szolgáló karton szélét vonták be sárga színű szalaggal. A vászon közbélést, és a selyem alapszövetet fogta át maga a hímzés. A vágott szélek foszlását tisztázó öltésekkel akadályozták meg. Ezen tárgy esetében a hímzés restaurálására nem volt szükség, viszont az alsó lap külső felületét borító selyem olyan állapotban volt, hogy a restaurátor egy új anyaggal való lefedése mellett döntött, ami azt jelenti, hogy a jelenleg látható selyem alatt ott lapul az eredeti anyag is, amely ezáltal védve van.

A kehelytakaró téglalap alakú, hossza 52 centiméter, a szélessége pedig 54,5 centiméter. Vászonnerevítőt varrtak a vászon közbélés és a külső selyembélés közé, feltehetően azzal a céllal, hogy szebb tartása legyen. Új selyembélést kapott a restaurálás során. A kehelytakarón szintén a sarkokból induló virágtövek láthatóak, melyek kezdő motívuma inkább tulipánvirághoz hasonlít. Különböző méretű és színű tulipánok, makkok, bimbók és levelek díszítik. A virágtő fő ágából pedig egyetlen, váltakozó színű szirmokból összetevődő szegfűvirág nő ki. A négy virágtő az alkalmazott formákat és színeket tekintve is teljesen egyforma. Széleit paszományhoz hasonló hímzéssel díszítették. A palla központi motívuma, a domború hímzéssel varrt, sugárnyalábokkal ábrázolt kereszt a kehelytakarón is megjelenik. Az utólagosan készített kitöltő hímzés érdekes módon nem egyszínű pamutfonállal készült. Az árnyalatnyi különbségek a fonalak színe között olyan hatást keltenek, mintha valamilyen szennyeződések lennének a tárgyon. A hímzés állapota épnek bizonyult, így nem igényelt nagyobb beavatkozást. A lebegő kontúrok kerültek levarrásra.

A manipulus esetében viszont, a használatból adódóan már sokkal több sérülés keletkezett a hímzésen. Jól megfigyelhető, hogy a *lamellával*, vagyis az 'arany színű lapos fémszalakkal' borított indák esetében sok helyen eltűnt ez a felső réteg, és csupán az alátöltő zsinór látszik. A hímzések kontúrjai esetében is sok helyen rögzítésre volt szükség, illetve néhány helyen a hímzés pótlására is sor került. Különösen érdekes tény, hogy a lamellákat azért nem tudta pótolni a restaurátor, mert szó szerint idézve: „ilyen ma nem létezik” (Kralovánszky, 2001). Ahogyan a kehelytakaró esetében, itt is alkalmaztak egy plusz merevítő vásznat. A hímzés esetében használt motívumok hasonlóak, illetve részben megegyeznek a korábban bemutatott két tárgy hímzés motívumaival. A manipulus legyezőszerűen kiszélesedő két végén szimmetrikus indamotívumból kiinduló, különböző színű és méretű tulipánok láthatóak. Az indák felső végei a tárgy szélei felé visszakunkorodnak, és apró küllős rozettákban végződnek. A motívumot mindkét oldalt sötétkék levélcsozor koronázza. Az indák által közrefogott terület közepén – a pallán és a kehelytakarón is megjelenő – domború hímzéssel varrt kereszt-motívum látható, ezúttal viszont dicsfény nélkül. A két végének minden oldalát paszományra emlékeztető hímzés díszíti, amely viszont a szalagszerű középső részen nem jelenik meg. A tárgy ezen szakaszán kétoldalról egykor lamellával díszített, finoman hajló inda motívumok láthatóak, melyeket tulipánvirágok, -levelek és -bimbók gazdagítanak. A manipulus közepén is megjelenik a kereszt-ábrázolás, így egy tárgyon belül három helyen is szerepel. Hossza 81 centiméter, legkisebb szélessége 8 centiméter, legnagyobb szélessége pedig 19 centiméter.

A stóla a manipulusnál jóval nagyobb, hiszen a hossza 208 centiméter, viszont a szélessége szinte megegyezik vele, csupán egy centiméterrel van megnövelve a legnagyobb szélessége. Kiszélesedő végeinek formája és díszítése teljes mértékben megegyezik a manipuluséval. A szalagszerű részt viszont enyhén ívesre szabták, és a díszítése is sokkal gazdagabb, amely nyilvánvalóan a méretéből is adódik. Mindkét oldalról indul egy-egy

ívesen hullámzó indamotívum, a közepén megjelenő, arany színű kereszt felé. Az inda fő szárán és annak leágazásain tulipánok, makkok, levelek, bimbók, és a küllős rozetták láthatóak. A mintasorban továbbá helyet kaptak az ötosztású fogazott gránátalmák, a színes szirmokból álló szegfűvirágok, és a kék színben játszó akantuszvirágok is. A többi tárgyhoz hasonlóan a stóla is sárga selyembélést kapott, amely alatt ugyancsak volt egy merevítő vászonbélés. A restaurálás során a foszlásnak indult selyembélés került kicserélésre, illetve a hímzések kontúrját adó fémfonalak helyenként lebegtek, melyeket a restaurátor „lefogó öltésekkel” rögzített.

A készlet legnagyobb és egyben legösszetettebb darabja a kazula. Kralovánszky Mária mérései alapján az eleje hossza 104 centiméter, míg a háta hossza 107 centiméter. A szélességi adatai sem egyeznek igazán, hiszen a háta szélesség 66 centiméter, viszont az eleje legnagyobb szélessége mindössze 64 centiméter. A miseruha eleje alsó vonalának közepétől indul ki egy hatalmas virágtő, amelyből szimmetrikus oldalágak indulnak ki. A fő ág az eleje közepén fut, ezáltal tengelyesen szimmetrikus motívumrendszer rajzolódik ki a nézők szeme előtt. Legalul két gránátalma látható, melyek a palla és a stóla díszítésén is jelen vannak. Különböző méretű tulipánok, szegfűk, akantuszvirágok, küllős rozetták, színes virágbimbók, makkok, tölgyfalevéltre hasonlító levelek és piros karéjos gránátalmák egészítik ki a felületet behálózó indákat. Ugyanez a motívumsor ismétlődik a mellkas egy részét és a vállakat fedő, átvezető részen, valamint a kazula hátoldalán is. A hátoldalon viszont a virágtő kezdeténél olvasható az 1896-os évszám, tulajdonképpen ebből indul ki a motívumsor. A hátoldal felső részén látható Krisztus monogramja sugárkoszorúban. Az együttes többi tárgyához hasonlóan a miseruha széleit is paszományhoz hasonló hímzés díszíti. Hátoldalán, a belső bélésen található egy 57 centiméter hosszú és 56 centiméter széles, szintén paszomány hímzéssel keretezett mező, amelyben helyet kapott a különböző színű selyemfonalakkal hímzett felirat. A különálló betűk selyemhímzését itt is kontúrozó fémfonál veszi körül, amely nem csak a problémás részeknél, hanem mindenhol rögzítésre került. A selyemhímzést is pótolni kellett helyenként. A kazula esetében is az eredeti, törtfehér selyemre került rá a teljes felületet kitöltő okkersárga hímzés. Emellett viszont a virágok esetében is fölfedeztek sérüléseket, hiányosságokat, melyeket kissé elütő színű pamutfonállal próbáltak orvosolni. Ez ma már nem látható a tárgyon, mivel a restaurátor kibontotta ezeket a javításokat, és szakszerű módon, hasonló színű selyemfonállal egészítette ki a hiányzó részeket. A korábbi pótlások során műselyem béléssel látták el az öltözetet. Valószínűleg az eredeti selyembélés már akkor is rossz állapotban lehetett és cserére szorult. Állapotát tekintve a hímzések kontúrját adó fémfonalak számos helyen igényeltek rögzítést. Néhol teljesen eltűntek a kontúrok, de ezek a restaurálás során sem kerültek pótlásra a megfelelő anyag hiánya miatt.

Eredetileg a miseruhához tartoztak rögzítésre szolgáló szalagok is, amelyeket valószínűleg az említett, korábbi javítások során eltávolítottak. A kazulán talán a legrosszabb állapotban a bélésen lévő felirat volt. A rendkívül szakadozott, foszló

alapanyag résein keresztül láthatóvá vált a fehér vászon közbélés és a selyembélés is. A hímzéseket tartalmazó, téglalap alakú rész körbe lett vágva. A vászon közbélés eltávolításra került, mivel sok helyen előbukkant, a hiányzó részeknél, és helyette a hímzett textil alátámasztására egy hasonló színű selymet alkalmazott a restaurátor. A selyem alap megmaradt, foszló szélei finoman rögzítve lettek az alátámasztó textilhez. A szövet restaurálásának kezdetén eltávolított paszományszerű díszítés pedig az eredeti koncepcióhoz híven visszakerült a felirat köré. A korábbi béléselymet egy új, aransárga színű hernyóselyemre cserélte ki, amelyet az öltözetben talált, eredeti maradványok mintájára festett meg. A készlet többi darabján is ez a hernyóselyem bélés került alkalmazásra (Kralovánszky, 2001). Összességében tehát a miseruhakészlet díszítésében és összeállításában is egy nagyon egységes program figyelhető meg az időközben végrehajtott változtatások ellenére is. A sérülések és pótlások egyértelműen mutatják, hogy a készlet használatban volt. Mai formájában is hihetetlenül látványos és aprólékos a díszítése. Igazi élmény a szemnek elidőzni a részleteken, felfedezni a változatosan alkalmazott technikákat és felületeket. Apró flittereket is alkalmaztak, melyeken a meg-meg csillanó fény még különlegesebbé teszi az összehatást.

3. Összegzés

Ahhoz, hogy a miseruhakészlet ilyen formában megvalósulhatott, több tényező is hozzájárult. A dolgozatban bemutatásra került a miseruhakészlet kora, és annak szellemisége, amely lehetővé tette a 17. századi úrihímzések felelevenítését, valamint a hímzéssel foglalkozó iskolák, majd az azokat összefogó egyesületek működését. Az együttes szempontjából nagyon fontos hangsúlyozni, hogy felvidéki előképek, minták alapján készült, egy olyan háziipari egyesület által, amelynek a működési területe a Felvidéken volt, és a környékbeli falvak, községek egyedi motívumkincsét és technikáját szándékozták feléleszteni. Ezek alapján egyértelmű, hogy Pozsony-, Nyitra-, és Trencsénmegye 17. századi motívumkincsének egy része elevenedik meg az együttes darabjain, 19. századi köntösben. Eredeti hímzése, díszítése és összeállítása nagyon magas technikai tudásról és szakértelemről tanúskodik. A készlet későbbi fontosságát és megbecsültségét mutatja az az átalakítás, amelyet az együttes megmentése céljából vittek végbe. A legnagyobb tiszteletéről és jó szándékról árulkodik a felületeket kitöltő pamuthímzésbe fektetett munka, illetve az arra való törekvés, hogy a selyemhímzések eredeti állapotát megőrizzék. Mind történelmi, mind művészeti szempontból nagyon jelentős alkotás. Az Izabella háziipar és dolgozatom egyik fontos törekvése volt, hogy felhívja a figyelmet a hímzés művészi értékére.

Irodalomjegyzék

- Bellák G. (2006). Népművészet és háziipar. In Óriné Nagy C. (szerk.), A népművészet a 19-20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen. (Gödöllői Múzeumi Füzetek 8.) (1nd ed., pp. 64–70). Gödöllői Városi Múzeum.
- Cisárová-Mináriková, E. (2019). Výšivky Márie Hollósyovej. Pamiatky A Múzea.
- Csernyánszky M. (1942). Magyar Úrihímzésű Miseruháink. Különlenyomat a Gerevich Emlékkönyvből (1nd ed.). Franklin Társulat.
- F. Dózsa K. (2014). Megbámulni és megbámultatni, Viselettörténeti tanulmányok (1nd ed.). L'Harmattan.
- Fejős Z. (szerk.). (2006) Huszka József, a rajzoló gyűjtő. Kiállítás katalógus. Néprajzi Múzeum.
- Huszka J. (1897). Szűr, suba és a házi ipar. In Ráth Gy. & Györgyi K. (szerk.), Az iparművészet 1896-ban – Millenniumi emlékkönyv (1nd ed., pp. 240–259). Magyar Iparművészeti Társulat.
- Kralovánszky M. (2001). Az 1896-ban Ferenc Józsefnek és Erzsébetnek hímzett liturgikus együttes restaurálása. (Publikálatlan)
- Lackner M. (2020). Izabella-blúz, eredeti címkével. Néprajzi Múzeum.
- M. Lovas K. (2021). A Millenniumi kiállítás felejthetetlen pillanatai. Magyar Nemzeti Múzeum.
- Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum. (1896). Ezredéves Kiállítás épületei 1896. Fénykép. (Leltári szám: KF_5116_48)
- n.n. (1896a) Az ezredévi díszülés az új országházban. Vasárnapi Ujság. 43(23), 273–275. <https://epa.oszk.hu/00000/00030/02207/pdf/02207.pdf>
- n.n. (1896b). Ezredévi kiállítás. Vasárnapi Ujság. 43(18), 281–287. <https://epa.oszk.hu/00000/00030/02202/pdf/02202.pdf>
- n.n. (1896c). Az ezredévi kiállítás megnyitása. Vasárnapi Ujság. 43(18), 297–299. <https://epa.oszk.hu/00000/00030/02203/pdf/02203.pdf>
- n.n. (1898). A Felvidék hímző házi ipara. Vasárnapi Ujság. 45(14), 221–224. <https://epa.oszk.hu/00000/00030/02303/pdf/02303.pdf>
- Nemes M. (1991). Lechner Ödön Iparművészeti Múzeuma. In Kaba M. & Nagy E. (szerk.), Tanulmányok Budapest múltjából (1nd ed., pp. 65–80). Budapesti Történeti Múzeum.
- Szívós B. (1896). Az Ezredévi Kiállításból, IV. Vasárnapi Ujság. 43(22), 360–361. <https://epa.oszk.hu/00000/00030/02206/pdf/02206.pdf>
- V. Ember M. (1981). Úrihímzés. A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteménye. (1nd ed.). Akadémiai Kiadó.

Melléklet

1. Palla (a szerző fényképe, 2021)

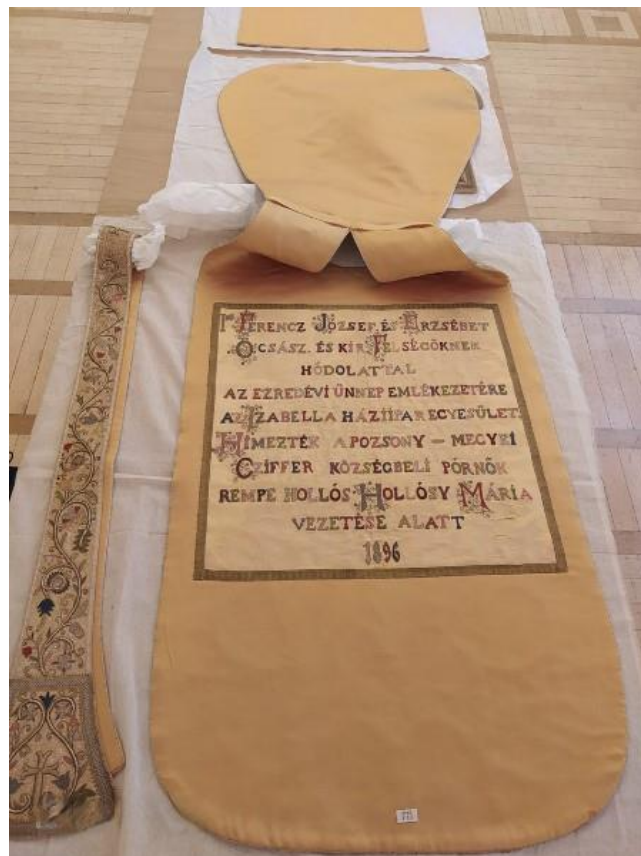
2. Kehelytakaró/velum (a szerző fényképe, 2021)

3. Manipulus (a szerző fényképe, 2021)

4. Stóla (a szerző fényképe, 2021)

5. Kazula / miseruha (a szerző fényképei, 2021)